

Baron Markus von Jabornegg (1837–1910)

V prispevku o prvih tiskanih planinskih vodnikih na Slovenskem (PV 2020, št. 4) smo poleg kratke vsebinske analize skromno orisali tudi njihove avtorje. Tokrat bomo nekoliko podrobneje predstavili enega izmed njih, Markusa von Jabornegga, tudi zato, ker letos mineva sto deset let od njegove smrti.

Razlog za nastanek prispevka je predvsem v njegovi pestri zapuščini. Markus von Jabornegg je bil namreč v drugi polovici 19. stoletja izredno aktiven član takratnega družbenega življenja na Koroškem. Sledi njegove dejavnosti in raziskovalnega dela so še danes ne le prisotne, marveč tudi veljavne.¹

S slovenskim prostorom tega nenavadnega koroškega barona verjetno povezuje izvor, saj njegov priimek spominja na slovenski Javornik. V jeziki je namreč pogosto prihajalo do zamenjave glasov, predvsem b, p, v, w, itd. Tako je iz Obad lahko postal Owath, iz Borovnik, Borounig, Warounig, Waronig, iz Bukovnik Wakonig itd. Bohinj je bil v 19. stoletju pisan lahko kot Wochein, Wochain, Bochain in tudi Bochein. Rodbina Jabornegg je bila na območju jugovzhodne Koroške in Štajerske znana že pred letom 1500 in je okoli leta 1525 posedovala znatno posestvo. Konec 16. stoletja je bil družini, verjetno v zahvalo za vojaško sluzenje, podeljen plemiški naziv.

Markusovo uradno ime, Markus von Jabornegg zu Gamsenegg und Möderndorf, razkriva poleg baronstva še dva koroška kraja. Gre za vas in grad Javornik (Gamsenegg), ki sta konec 19. stoletja sodila v okrajno glavarstvo Velikovec in kjer je večina prebivalcev takrat govorila slovensko. Drugo ime v naslovu je Modrinja vas (Möderndorf), ki je spadalo v okrajno glavarstvo Celovec-okolica, v kateri pa konec 19. stoletja po podatkih nihče ni več govoril slovensko.

Markus je bil rojen v Celovcu 17. marca leta 1837.² Ime je verjetno dobil po očetu, ki je bil deželni uradnik, mati, Johanna Nepomučena, roj. Detela, pa hči celovškega kancelista. Mladi Markus je bil po stari družinski tradiciji vključen v vojaško službo in se je po opravljeni osnovni šoli in gimnaziji v Celovcu vpisal na dunajski Theresianum, tradicionalno vojaško izobraževalno ustanovo, ki so jo končale slavne osebnosti – če izmed mnogih omenimo samo Josefa Radetzkega in Josipa Jelačića.

Kljub vojaški naravi akademije se je Jabornegg prav tam navdušil za botaniko. Vojaško sluzenje, ki ga je

Markus von Jabornegg
(*Carinthia* 2, letnik 100, št. 3, 4, str. 98)

vedno povezoval s proučevanjem rastlinskega sveta, je opravljal v Bratislavi, Galiciji in na Madžarskem. Tam se je osebno spoznal in spoprijateljil s številnimi botaniki. Markus je med vojaškimi pohodi zbolel za tifusom in bil po dolgotrajnem okrevanju ponovno vpoklican v vojaško službo, ki jo je glede na težke razmere v vojski in na prigovarjanje nadrejenih dokončno opustil. Leta 1859 je začel delati pri koroški Ständischen Expedits- und Registratursdirektion v Celovcu in tako začel hoditi po uradniških stopinjah svojega očeta. Leta 1905 se je Markus upokojil, je pa delo pomožnega koncipista opravljal še do leta 1909.

Kot osebnost je bil zanesljiv, preudaren, načelen, razumevajoč, predvsem je imel občutek za lepoto. Bil je človek svobodne in prijazne besede, ki je v sili znala biti tudi osorna. Zdrav osebnostni duh ga je obvaroval pred servilnostjo in pretiranim sklepanjem prijateljstev.

¹ V predmestju rojstnega Celovca, v bližini farne cerkve Sv. Heme, nanj spominja tudi Markus-Jabornegg Weg.

² Podatke o baronu smo dobili v avstrijskem biografskem leksikonu (*Osterreichisches Biographisches Lexikon*) ter v prispevku Hansa Sabidussija, Markus Freiherr von Jabornegg, *Carinthia* 2, 1910, št. 3,4, str. 97–114.

V začetku maja leta 1910 ga je premagala težka bolezen, zanamcem pa je predal pestro zapuščino.

Javno delovanje in znanstveno raziskovanje

Potem ko si je zdravstveno opomogel, je začel zelo intenzivno raziskovati Koroško. Na pohodih je zbiral rastline, školjke, polže, metulje, hrošče, minerale in podobno. Pisal je prispevke v takratne koroške časopise, bil je urednik in javno je predaval v celovškem naravoslovnem muzeju. Ni čudno, da se postavlja ob bok pomembnim koroškim botanikom, npr. Gustavu Adolfu Zwanzigerju in Davidu Pacherju, v strokovnih krogih pa je še vedno veljaven in cenjen.

Da je bil Jabornegg odličen, predvsem pa temeljit poznavalec Koroške, je bilo znano tudi na Slovenskem. Osrednji ljubljanski časopis *Laibacher Zeitung* ga je označil za "temeljitega poznavalca dežele in zaslužnega pisca turistične literature ..."³ Jaborneggu Ljubljana sicer ni bila neznana. Tu se je mudil v času vojaške službe in tudi pozneje, ko je prenočil v hotelu Slon.

Proučevanje rastlinskega sveta se je pri Jaborneggu povezovalo z velikim zanimanjem za koroški planinski svet, kot se strokovno označuje nasprotje nižinskega svetu. Dediščina njegove ljubezni do rastlinskega sveta se je med drugim ohranila v imenih na novo odkritih rastlin. Omenimo morda le dve: *Achillea jaborneggii Halácsy* je križanec med planinskim pelinom (*Achillea clavata* L.) in muškatinim pelinom (*Achillea moschata* Jacq.), ki ga je odkril leta 1873 v bližini Heiligenbluta, ter *Viola jaborneggii Khek*, vrsta vijolice, ki jo je odkril na južnem bregu Vrbskega jezera. Pozneje so ugotovili, da ni šlo za novo vrsto, ampak že prej poznano močvirsko vijolico (*Viola palustris* L.).

Z rastlinskim svetom so bili povezani Jaborneggovo članstvo v Poljedelskem društvu, vloga predsednika Koroškega vrtnarskega društva, vodstvo botaničnega vrta ter končno tudi vloga predsednika Deželne

turistične zveze, ki jo je vodil do leta 1905. Istega leta je bila v Ljubljani ustanovljena predhodnica današnje Turistične zveze Slovenije, Deželna zveza za pospeševanje prometa tujcev na Kranjskem, v katero so se vključili vsi, ki so bili povezani s turizmom, tudi Slovensko planinsko društvo.

Jabornegg je bil v turistični zvezi in tudi v drugih izredno aktiven, a v prizadevanjih pogosto osamljen. Prebivalci takratne Koroške se namreč še niso zavedali pomena turizma in mu pri delu niso pomagali. Med vsemi funkcijami gre gotovo izpostaviti še predsedniško v celovski podružnici Nemskega alpinističnega društva (DuÖAV).

Njegovo zadnje odmevnejše dejanje na planinskem področju je bil slovesni nagovor ob odprtju kočice Franz-Josef Höhe na območju Velikega Kleka (Gros-glockner), v bližini ledenika Pastirica (Pasterze). Celovška podružnica DuÖAV je tja v spomin na obisk cesarja Franca Jožefa 1. in njegove soproge ter odprtje kočice 17. avgusta 1876 organizirala dvodnevni izlet. Ob slovesnosti, ki je trajala dva dni in so se je udeležile tudi sekcije drugih planinskih društev, je bil Jabornegg svečani govornik.

Pisateljska dejavnost

Njegova raziskovalna in znanstvena dejavnost je odmevala v časopisnih prispevkih in publikacijah, bodisi avtorskih ali soavtorskih. Pri zadnjih omenimo leta 1879 izdano delo *Flora von Kärnten*,⁴ ob katerem se njegovo ime omenja še najpogosteje. Z botaničnega področja je znan tudi bogat herbarij, ki ga je zapustil naravoslovnemu muzeju v Celovcu.

Obiskovalci vzpetega sveta pa so Jabornegga poznali predvsem po planinskih vodnikih, ki so v časopisih odmevali praktično po vsej monarhiji, kar pomeni, da so ga poznali tudi zunaj deželnih meja. Poleg tega

³ *Laibacher Zeitung* 7. 7. 1876, št. 153, str. 3.

⁴ Pacher, D. & M. Jabornegg, 1879–1894: *Flora von Kärnten*. Jahrbuch Naturhistorisches Landesmuseum von Kärnten.

Dragi naročniki in naročnice Planinskega vestnika

Leta bo kmalu konec, to pa s sabo prinese urejanje vsakoletnih formalnosti. Da bo december čim manj obremenjen s tem, vam že zdaj sporočamo, da bodo položnice za letno naročnino na Planinski vestnik poslani februarja 2020. Do konca januarja 2020 pa lahko izkoristite možnost za cenejšo naročnino na revijo, kajti tudi naslednje leto bo za člane PZS veljal 25-odstotni popust. Kako do tega popusta?

Do konca januarja 2020 sklenite ali podaljšajte svoje članstvo v izbranem planinskem društvu in na položnici bo upoštevan 25-odstotni članski popust.

Upravičeni boste tudi do drugih ugodnosti, ki vam jih prinaša članstvo v eni največjih in najbolj množičnih organizacij v Sloveniji.

Planinsko članarino lahko uredite v izbranem PD, na sedežu PZS ali na spletu (<https://clanarina.pzs.si>). Več informacij dobite na 01 43 45 690, pv@pzs.si, www.pzs.si.

V prijetno družbo, ki jo združuje ljubezen do hribov, pa lahko povabite tudi svojega najboljšega prijatelja, sorodnika ali simpatijo: podarite mu celoletno (ali polletno) naročnino na Planinski vestnik in mu na izvirni način voščite srečno in zdravo novo leto 2020 ter zaželite varen korak na vseh njegovih ali vajinih skupnih poteh.

Vašemu obdarovancu bomo ob tem podarili še vodnik, ki ga boste izbrali ob naročilu. Izbirate lahko med naslednjimi vodniki: Vodnik Karavanke, Vodnik Polhograjsko hribovje, Vodnik Po gorah SV-Slovenije.

Mire Steinbuch

Živeti za alpinizem

Leonid Kregar - Ničo

Usodi nisi sam gospod;
pospravi vse,
pripravi se:
ne veš, kdaj treba bo na pot.

Oton Župančič

Leonida Kregarja - Ničota (26. 1. 1940 – 22. 11. 2020), alpinističnega inštruktorja, gorskega vodnika, mentorja številnim mladim generacijam in diplomiranega gradbenega inženirja, sem spoznal kje drugje kot na alpinističnem odseku, ko sem postal tečajnik alpinistične šole. Hitro sem si ga zapomnil, saj sem zaznal, da se ne otepa tečajnikov, ko jih je treba peljati v hribe, v prave stene, ne le v plezališča. V tistih časih so se drugi alpinisti, razen peščice, tečajnikom izogibali, raje so imeli prave vzpone s pravimi plezalci.

Bil je znan kot dobričina. Vedno umirjen, potrpežljiv, prijazen; če pa se je kdaj razjezil, se je na kultiviran način; zadovoljil se je z blažjo kletvico ali dvema in nevihta je minila. Z njim se ni bilo mogoče skregati. Vedno mi je bil pripravljen posoditi plezalni vodnik ali kakšen kos opreme. Nikoli ni skoparil z nasveti, ne v steni ne za mizo pri pivu. Za zmeraj sem si zapomnil le dva: kako najlaže plezaš v kaminu in kako v *platah*. Dostikrat sta mi prišla prav.

Sčasoma sva kar dosti plezala skupaj, v plezališčih in stenah. Dvomim, da bi brez njega spoznal nekaj super ljudi in okusil Rote Wand, nekatere predele Dolomitov, Piccolo Dain in preplezal nekaj ne ravno lahkih smeri v Ospu, Paklenici in drugje. Nanj sem se lahko zanesel. Vedel sem, če jaz ne bom zmogel, bo pa on. Po potrebi je bil tudi svojeglav in trmast. Imel je svojo filozofijo in logiko. Ko je *zagustilo* in ni mogel naprej, je uporabil gurtno. Vpel jo je v klin ali fiksiral kam drugam, stopil vanjo rekoč: "Čez je treba priti," in dosegel oprimek ali naslednji klin. To nama je koristilo v Gobi, v katero sva vstopila brez *lojtrc*. Ne zato, ker sva bila tako dobra, ampak ker jih sploh nisva imela.

ga najdemo tudi kot pisca poglavij botaničnih vsebin v drugih vodnikih.

V vodnikih se je posvečal predvsem Koroški, kjer je opisom dežele posebna poglavja namenil izletom v Karavanke. Med vodniki naj omenimo obsežen vodnik po Koroškem s poudarkom na mejnih področjih Koroške, ki ga je napisal skupaj z založnikom in knjigarnarjem Eduardom Gottliebom Amthorjem. Njegova izdaja je po štirinajstih letih doživela posodobitev in velik odmev po monarhiji, tudi pri nas. Po pisanju *Laibacher Zeitung*a je Koroška šele s tem dobila celovit vodnik.

Kot smo videli, so bile prve izdaje planinskih vodnikov bogate z opisi, ki so na bralce delovali prepričljivo, saj so nastali iz avtorjevih izkušenj. Ob njih lahko tudi sodobni bralci začutimo lastnosti tistega časa in avtorjev odnos do družbenih pojavov, ki so bili v njegovem času še kako razgibani. Nacionalni odnosi med Slovenci in Nemci so se namreč takrat ostrili ne le v dolini, ampak tudi v vzpetem svetu.

Jaborneggovo poreklo je jasno, s tem tudi njegova nacionalna opredelitev, in glede na to, da je veljal za načelnega moža, verjamemo, da ji je ostal zvest do konca. Kljub temu so njegovi planinski vodniki daleč od nacionalne problematike, čeprav jo je zagotovo poznal in se je z njo dnevno srečeval. V opisih prebivalcev karavanskega sveta je ostajal nevtralen. Molk o nacionalnem vprašanju, ne pa vključevanje vanj, je mogoče razlagati najmanj s tem, da se nacionalno politično ni hotel opredeliti. Nekako se zdi, da je bil Korošec starega kova.

Zavedal se je, da slovenska izgovorjava zemljepisnih imen za nemško govoreče gorohodce ni preprosta, zato je v vodnike prilagal sezname uporabnih jezikovnih primerov, osnovnih sporazumevalnih fraz, številkl itd.

Na izletih je opazil, da se je na južnem delu Koroške govoril večinoma slovenski jezik, vendar so ljudje v dolinah razumeli tudi nemško. Teže se je bilo v nemščini sporazumeti visoko v hribih, kjer so posamezne kmetije. Nemščina koroških kmetov je bila večinoma tako slaba, da se je ni dalo razumeti. Opazil je tudi, da so predvsem na območju Spodnje Koroške razmere v gostiščih najslabše. V slovenskih vaseh namreč ni bilo mogoče dobiti niti piva niti vina, bog ne daj, da bi človek upal na kakšen prigrizek.

Kot vsi izkušeni gorniki se je zavedal pomembnosti planinske opreme, zato že v vodniku iz leta 1873 zasledimo nekaj nasvetov, namenjenih tudi damam. Po njegovem mnenju gornice ne bi smele pozabiti na zaščitno (glicerinsko) kremo. Nasvet je danes zanimiv vsaj iz dveh razlogov. Na eni strani vidimo, da so dame že začele obiskovati hribe, na drugi pa že takratno zavedanje o škodljivosti višinskega sonca.

Naj torej povzamemo. Baron Jabornegg je bil izrazito dejaven član koroške družbe v drugi polovici 19. stoletja, predvsem zelo aktiven na botaničnem in planinskem področju na območju Karavank. S slovenskim prostorom je povezan prav z njimi in ne nazadnje tudi s poreklom. ●